

Jordi Valor i Serra

El mestre que estimava les cançons¹

El pòrtic de l'edició de *De la muntanya i de vora mar* (1975), signat per Sanchis Guarnier, tancava solemnement amb “pocs escriptors han sabut tant bé com Jordi Valor, expressar el nexa tel·lúric, escoltar la veu de la terra i transmetre el seu missatge” (1975:13). Aquesta afirmació és, sens dubte, una veritadera floreta per a un home com Valor. En moltes de les narracions del nostre autor, aquelles que el mateix escriptor nomenava com a estampes, generalment curtes, hi trobem una quasi irrefrenable predisposició a l'aparició de la cançó popular —en els tradicionals versos heptasil·labs— que ens fan pensar en Jordi Valor com un folklorista. Però com acertadament descriu Joan Borja en la darrera publicació al voltant del nostre protagonista, la tasca de Valor va més enllà dels aspectes centrals estudiats per l'etnopoètica (Borja 2007:177). Es tracta, doncs, de voler fer de tot allò que conforma l'imaginari popular —on les cançons tradicionals són elements indispensables— font permanent d'inspiració. Llegendes, històries, personatges, cançons i costums, semblen articulades per acomplir un triple objectiu: recrear, preservar i difondre.

Deixant de banda la notable tasca per dotar de normalitat allò que no ho era en absolut —escriure en valencià en temps ben difícils—, Valor va novel·lar la vida i costums dels nostres avantpassats, d'aquestes terres *de la muntanya i de vora mar*, traslladant al marc literari imatges d'altres temps, ben farcides de tradicions i pràctiques del nostre poble. En aquest noble compromís, fet i fet, va incrustar al si de les narracions —com si de petites pedres precioses es tractés— cançonetes i fragments menuts d'inspirada lírica popular. Aquest estimat adreç, tant íntim com col·lectiu alhora, engalana amb la seua humil però ancestral presència les breus narracions del nostre protagonista, dotant-les d'un aire fresquívol i enyoradís al mateix temps. La càmera de Valor capta instantànies en sèpia, però on sobtadament distingim colors amb admirable claredat: són els colors immanents de la cultura popular.

Després de més de cinquanta anys de la seua publicació, les cançons que il·lustren sonorament les narracions de Valor, ens sonen a nosaltres com han sonat sempre, com ja sonaven als mateixos personatges que, per obra i gràcia del nostre escriptor, les entonen de bell nou. Són les mateixes melodies que anys abans havien cantat els seus avis... i

també els nostres. Resten immutables i eternes com el llegendari i la desbordant fantasia de l'imaginari col·lectiu. Algunes les reconeixem immediatament al primer cop d'ull, sense cap problema, altres en canvi formen part d'un moment i d'una vida ja passades. En aquest darrer cas, val a dir-ho, la dificultat per distingir-les radica fonamentalment en el tradicional costum de compartir una única melodia amb moltes lletres diferents. Producte i reflex d'una societat i els seus mateixos mitjans de transmissió i gestió de la informació, les lletres de les cançons han estat sempre susceptibles d'ésser modificades, substituïdes i manipulades —amb les finalitats més diverses— per a servir a un objectiu concret. Pel que fa a la música, abstracta en essència, ha demostrat infinitat de vegades que suporta amb facilitat el canvi textual, encara que sofrint lleugeres variacions. Hem pogut sentir en multitud d'ocasions aquestes cançons amb subtils canvis en la lletra —i a vegades també en la música— segons qui la canta. Potser hem sigut, fins i tot, testimonis del naixement d'una d'aquestes aportacions textuais, sovint improvisades o espontànies.

El cas de la música és front al de la lletra, si més no, de major complexitat i entren en joc altres condicionants que fan menys comú una nova aportació al corpus popular. No obstant això, l'obra de Valor mostra fins i tot aquestes aportacions, generalment mixtes, de mans d'un personatge tant emblemàtic com el “Tio Bamba” (Antonio Botella Peidro, 1862–1935) i les seues reconegudes aportacions al corpus popular. Aquesta és una qüestió, la de l'autoria, que presenta un debat obert des de fa temps. Com afirmen alguns estudiosos, l'obra de caire folklòric no és anònima en origen, sinó que es tracta, en tot cas, d'un procés impersonal. Autors com Josep Maria i Rosa Esteve rebutgen obertament la teoria que les manifestacions del folklore naixen d'una forma genèrica i remarquen que “és sempre producte subjectiu d'un autor, que ha intentat expressar la bellesa en termes tangibles perquè pugui ser compresa per una altra persona i, així de forma successiva, arribar a tots els membres d'una col·lectivitat” (1994:161).

¹ Aquest títol és una mostra de reconeixement a la magnífica publicació col·lectiva, amb edició a cura de Joan M. Perujo Melgar, *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària* (Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, 2007).

El Tio Bamba

Les referències musicals són nombrosíssimes i variadíssimes als escrits de Valor, tant a les novel·les i assajos, com a les narracions breus. No obstant això, és en aquestes últimes —lògicament pel caire del text— on trobem la major concentració de cançons i versets d'inspiració popular. Els dos reculls més importants, *Històries casolanes* (1950) i *Narracions alacantines de muntanya i voramar* (1959), donaran origen anys després al ben conegut i abans esmentat *De la muntanya i de vora mar* (1975), una selecció de nou “estampes d'Alcoi i de la Marina” d'aquelles narracions dels cinquanta, amb algunes variacions introduïdes pel l'autor. Podem citar casos concrets, originaris d'aquella primera publicació de Valor, com ara la inclusió de “Puríssima Concepció” en *Per la més negra cobdícia* (1950:34), que després passarà a ser *Per la negra avarícia* (1975), la popularíssima “Serra de Mariola” i tres cobles més a càrrec del “Tio Bamba” en *Pasqua Florida* (1950:40-42) que mudarà posteriorment en *Pasqua de Resurrecció*, les dolces estrofes de “El pinar m'és a la vora” en *Dolça recompensa* (1950:52-53) o les infantívols tonades de “La claror de matinada” en *Roc el pollastre* (1950:64), que desapareixerà en la reelaboració del 1975.

En el cas de la seua segona publicació, dins la narració *Un aplec en Sant Esperit* (1959:63) trobem la infantívola tonada “Pit, pit, pit, de Teulada, de Teulada; pit, pit, pit, de Teulada estan ací” entre d'altres mencions a cançons de monges, franciscans i himnes militars. Així mateix, en la primera versió de *Claudina va a estisorar* (1959) apareix “plena de simbolismes localistes” —com escriurà Valor al text— la poètica cançó “Benissa és noble i senyora” (1959:148). No obstant la seua admiració i fent honor al títol de la narració, l'autor realitzarà una profunda “estisorada” per a la reelaboració del 1975, cercenant entre d'altres coses l'aparició musical. El relat mudaria el seu nom, de bell nou, pel de *L'estisorada de raïm a Benissa*. Encara que no sabem amb certesa el motiu d'aquestes “desaparicions musicals”, podem aventurar dos possibilitats: les cançons van perdre vigència i, lògicament, interès per a la pròpia narració i els seus lectors, o per altra banda, com apunten els dos editors de la darrera edició d'*Històries casolanes*², per la manipulació —potser no sempre benintencionada— d'alguns editors i correctors de l'època.

Menció apart cal fer de *Costumbrismo alcoyano* (1973), un “ensayo de un esencialismo comunitario” farcit, com no podia ser d'altra manera, de poesia, tradicions i costums populars. Fins i tot, Valor reservarà per

al final del text una valuosa reflexió sobre el paper de la música en el costumari local. Tres anys abans, dins *La nostra serra de Mariola i la seva llegenda bimil·lenaria* (1970), podem trobar una de les nombroses i variades lletres de la conegudíssima cançó (1970:17) a més d'altre material poètic al voltant de la serra, com les aportacions d'un primerenc Joan Valls. A les darreres pàgines d'aquesta publicació, de caràcter miscel·lani, trobem les conegudes “Catxuxa té un floronco” i “Ja ve Sento de ca la novia” (1970:76-79) que no necessiten cap presentació.

Sembla evident que Jordi Valor, *el mestre que estimava les cançons*, certament les estimava de debò, fent-les “sonar” als seus escrits de manera diàfana, sòbria, sense artificis ni retòrica, amb la mateixa humilitat que comparteixen els personatges que les (re)crearen o els versets que feien servir. Observant la seua producció, no puc imaginar una reflexió millor que la de l'amic Jordi Botella: “Dels Pirineus a la Marina i de la Marina a Alcoi l'obra de Jordi Valor i Serra ve a ser un cant a la seua terra: l'himne humil d'un home orgullós, però, de viure ací malgrat tot”³.

Àngel Lluís Ferrando Morales
angel@angelluisferrando.com

² Edició a cura de Vicent Cabanes i Fitor i Eugeni Sempere Reig (Ajuntament d'Alcoi, Xarxa de biblioteques municipals, 2008) amb motiu del *Dia del Llibre 2008*.

³ Paraules de Jordi Botella que encapçalen el volum d'homenatge *Jordi Valor i Serra: de la muntanya al mar* (Centre Cultural d'Alcoi, 1989).

BIBLIOGRAFIA

BORJA I SANZ, Joan (2007) «L'univers llegendari i mític en l'obra de Jordi Valor», en *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. Edició a cura de Joan M. Perujo Melgar. Alacant: Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana.

ESTEVE FAUBEL, Rosa Pilar; ESTEVE FAUBEL, Josep Maria (1994) «Problemàtica de la qüestió folklòrica», en *I Jornades sobre cultura en la Comunitat Valenciana*. València, Consell Valencià de Cultura.

VALOR I SERRA, Jordi (1950) *Històries casolanes. Narracions alcoianes*. Alcoi/València, Lletres valencianes.

— (1959) *Narracions alacantines de muntanya i voramar*. València: Sicània.

— (1970) *La nostra serra de Mariola i la seva llegenda bimil·lenària*. Alcoi: Imp. Hispania.

— (1973) *Costumbrismo alcoyano. Ensayo de un esencialismo comunitario*. Alcoi: Imp. Hispania.

— (1975) *De la muntanya i de vora mar. Estampes d'Alcoi i de la Marina*. València.